

Hozzászólás a *-val/-vel* rag eredetéhez

1. A magyar instrumentalis-comitativus *-val/-vel* ragjának eredetével foglalkozó kutatás több feltevést eredményezett, és ennek köszönhetően makacs vitákat váltott ki. E magyarázatok közül három tekinthető olyannak, amelyek többé-kevésbé valószínűek a szakma művelői szerint. E három elképzelés: SZINNYEI a fi. *väki*, vog. *wāy* stb. 'erő' főnév ősmagyar megfelelője *l* ragos folytatójának vélte. RÉDEI a fi. *veli* 'fivér' főnév esetleges ősmagyar megfelelőjét vélte megtalálni e ragunkban. BERECZKI az uráli eredetű *fél* szavunkból vezeti le.

Legújabban HEGEDŰS ATTILA (2006.) és JUHÁSZ DEZSŐ (2006.) nyilvánított ez ügyben véleményt. HEGEDŰS a BERECZKI (2001.) által előadott magyarázat helyességét vitatta, JUHÁSZ pedig e vitacikk kapcsán fejtette ki nézetét.

2. BERECZKI (2001: 207) SIMONYI (BALASSA–SIMONYI 1895: 694) óvatos feltevése alapján jutott arra a gondolatra, hogy ragunk rokon nyelvi megfelelője a cser. *vel* (o: *wel*) 'latus, pars, regio' = *wel*, *pel* 'oldal, fél; Seite' (BEKE 1997: 118–9) lehet, s így az U **pälä* 'half; Hälfte, Seite, Teil' (UEW. 362) családjába tartozik. Ha e szóhoz az ősi **-na/*-nä* locativusrag csatlakozik, amely a cseremiszenben ma már „Csak határozószóiban és névutókban fordul elő” (BERECZKI 2002: 35), akkor lativusi, locativusi és comitativusi funkciójú névutóként használatos. Cseremiszen nyelvában BEKE (1911: 247) csak a két első funkcióra közöl példákat, de BEKE cseremiszen szótárából (1997: 119) BERECZKI (2001: 208) a comitativusira is idéz példamondásokat. „Fontosak ... számunkra a 'mellett, -nál/-nél' jelentésűek, mivel ezekből fejlődhetett '-val/-vel' jelentésű névutó, illetve rag. Analógiaként megemlíthetjük a finn adesszívuszt, amely az adesszívuszi '-nál/-nél' funkció mellett instrumentális is kifejezhet, pl. *hän kirjoittaa kynällä* 'ő tollal ír'” (BERECZKI 2001: 208). Ehhez hozzáfűzhetjük, hogy a finn összetett adesszívusrag (*-lla/-llä* < **-l + *-na/*-nä*) ősi, második eleme az osztjájában locativusragként él tovább, és az északi nyelvjárásokban ez használatos instrumentalis-comitativusi funkcióban is, pl. Šer. *ij̄ xu j̄y-e w e t n a uttaŋən* 'egy ember a lánytestvérével él', Muži *ma jūχ sewələm lajəm ən* 'én fát vágok fejszével' (HONTI 1984: 63). BERECZKI (2001: 208–9) egyébként bőséges példaanyaggal szemlélteti, hogy a 'fél, oldal' jelentésű főnevek nyelvcsaládunkban milyen gyakran váltak névutókká.

BERECZKI magyarázata szerintem alaktani és funkcionális szempontból kifogástalan, továbbá „hangtanilag is teljesen problémátlan. A **pälä* alak *p*-je a szó raggá válásakor intervokális helyzetbe került, s az ősmagyarban szabályosan *w* lett belőle, mint az ősmagyarra feltett [**χdlowš* 'háló' (vö. osztj. *χdləp*) szóban” (BERECZKI 2001: 209). Ezzel kapcsolatban csak annyit szükséges megjegyezni, hogy a kérdéses szóalak már névutóként is intervokális helyzetben volt és ekként fonetikailag már viszonylag erősen kapcsolódott a szerkezet főtagjához, tehát a **p > *w* változás feltétele mindenképpen fennállt már agglutinálódása előtt is, és a **w* kombinatorikus variáns megszilárdulását a raggá váló elembe az agglutináció biztosította.

HEGEDŰS (2006: 459) úgy véli, a *velem* stb. mellett előforduló *vélem* stb. alakpárok közül a hosszú magánhangzót tartalmazók arra mutatnak, hogy az utóbbiak az eredetibb hangalakúak. Ez azért fontos körülmény számára, mert RÉDEI hangtani érveléssel utasította el SZINNYEINEK (1900: 230) az alaktani megformáltságot illetően módosított magyarázatát, mely szerint névutónk és ragunk a fi. *väki* 'erő, hatalom; nép' -*l* instrumentalisragos (ugor vagy ősmagyar kori?) alakja lenne, és hogy a magyarban „A rokon nyelvi szók alapján feltehető szóbeljei **-k-* spirantizálódása és vokalizálódása folytán ... hosszú magánhangzós **-vel* (**-vil*) ~ **-vál* alakot várnánk” (RÉDEI 1977: 203, még I. FOKOS 1937: 197), amely véleményhez BERECZKI (2001: 207) is csatlakozik. HEGEDŰS ezzel mintha SZINNYEINEK a fi. *väki* szóhoz kapcsolódó magyarázatát kívánná valószínűsíteni (HEGEDŰSNél egyébként tévesen *veki* szerepel), ezt azonban e x p r e s s i s v e r b i s nem teszi meg, hanem azzal zárja dolgozatát, hogy „Talán jobb volna a nyelvtörténeti tankönyv következő kiadásából törölni az idézett vagylagosságot” (HEGEDŰS 2006: 460). HEGEDŰS azonban nem idézi írásában, miféle vagylagosságról is van szó, az olvasó csak arról értesül, hogy BERECZKI nézetének az elvetendő egyikének kellene

lennie, ha a „Magyar nyelvtörténet” (KISS–PUSZTAI 2003.) újabb kiadására kerülne sor. Megtekintve az inkriminált könyvet, kiderül, hogy a másik voltaképpen SZINNYEI felfogása (I. SÁROSI 2003: 171), amelyről még kicsit részletesebben fogok szólni. HEGEDŰS kritikája kimondva és kimondatlanul a tudománytörténet során felmerült valamennyi értelmezési lehetőséget elutasítja, s amint JUHÁSZ DEZSŐ levonja belőle a tanulságot, „marad a »termékeny bizonytalanság«” (JUHÁSZ 2006: 461).

JUHÁSZ jogosan utasítja el a *vélem* stb. formák elsődleges voltát, amikor így ír: „mi történhet egy ősmagyar *βeyl szóalak spiránsával, vezet-e hangtörténetileg »kikövezett út« a *velem*, *veled* stb. sorozat, illetőleg a *-vel* rag irányába. Nos, az egyik kétségtelenül számba veendő lehetőség a *βeylem > *velem* > *vélem* »klasszikus levezetés«. Gyengéje az, hogy az eredményeképpen létrejött *vélem* végig periferikus helyzetű a magyar nyelvtörténetben a *velem*-hez képest, nem beszélve arról, hogyha a *velem*-et a *vélem*-ből vezetjük le, hangsúlyos szótagban levő hosszú magánhangzó rövidülésével kellene számolnunk, ami jóval ritkább, mint az itt bekövetkező nyúlások” (JUHÁSZ 2006: 462); továbbá: „Nem zárható ki ... az egyszerű hangsúlyos nyúlás sem, hasonlóképpen a *nekem* > *nékem* esetéhez” (JUHÁSZ 2006: 461). Ez utóbbi pedig emfaticus nyúlás eredménye lehet (I. SIPOS 1991: 371). „A névutóknak ezt a korai [= ősmagyar kori; H. L.] rétegét tipikus morfémaszerkezet jellemzi: tő és határozórag kapcsolatából, tehát két morfémából állnak” (ZSILINSZKY 1991: 442). A legtöbb névutóra nézve ez igaz is lehet, de ettől nyilván lehettek eltérések is, amint az osztják sugallhatja. Anyanyelvünk legközelebbi rokonai azt mutatják, hogy névutóként bizony alapalakú, esetrag nélküli főnevek is szolgálhatnak, sőt a magyarban is vannak ilyen esetek (l. alább).

SZINNYEI (1888: 290) és SIMONYI (BALASSA–SIMONYI 1895: 694) úgy vélekedtek, hogy *-val/-vel* ragunk névutói előzményében eredetileg locativusrag volt, amely elenyészett. SZINNYEI (1888: 290, jegyzet) „inkább locat. *-t-vel*” számolt, míg SIMONYI (i. h.) szerint a névutó hangalakja „vagy *vélén* vagy *vélt* volt”, vagyis az ősi locativusragok bármelyikét lehetségesnek vélte. BEREZKI sem zárja ki, hogy valamikor névutóként ezen grammatikai elembe lett volna rag: „A magyar nyelv raggá vált névutói túlnyomó többségének a végén volt egy irányjelölő rag. Ennek a lehetőségét a *-val/-vel* esetében sem lehet kizárni, de ha volt is, nyomtalanul elenyészett, ami a raggá váló névutók esetében máskor is előfordul, pl. a *-ba/-be*, *-ra/-re* esetében” (BEREZKI 2001: 209).

JUHÁSZ elfogadja HEGEDŰSnek azon álláspontját, hogy a BEREZKI által a rokon nyelvekből idézett főnévi eredetű névutóknak (majdnem) mindegyike tartalmaz valamilyen esetragot, s ez komolyan gyengíti BEREZKI magyarázatát, „sőt ezt megfejlelhetjük egy hangtani kérdéssel is: miért nem *felem*, *feled*, *fele* stb. [‘velem’, ‘veled’, ‘vele’ stb.; H. L.], tehát *f*-es szókezdetű a névmási határozószói paradigma, amely általában jobban örzi az eredeti szókezdetet?” (JUHÁSZ 2006: 463)”. A probléma csak látszólagos, hiszen – amint fentebb már szóltam róla – az U *pälä ősmagyar kori névutói folytatójának szókezdő mássalhangzója is intervokális helyzetben volt, vagyis *w-ként realizálódott, s ezt követően természetesen a *w > *v* hangváltásban vett részt.

Mivel BEREZKI szerint a m. *-val/-vel* akár esetraggal, akár anélkül keletkezett névutón keresztül az U *pälä szóból, HEGEDŰS morfológiailag is megalapozatlannak tartja BEREZKI nézetét, mondván, csak esetragos formákat tudott idézni ezen alapnyelvi lexéma mai rokon nyelvi névutói származékai-ként; a magyarral kapcsolatban nyomós érvként közli: „Az önálló szói eredetű határozóragok rendszerében ... azt találjuk, hogy a konkrét helyviszonyt jelölő esetekben a rag végén álló primer rag többnyire ma is meghatározza a rag jelentését” (HEGEDŰS 2006: 460). „ha a *-val/-vel* végén lett volna egy primer határozórag (esetleg egy latívuszrag)[.] az a személyragozásnál biztosan előjönne... De csak a tövéghangzó jön elő (*velem*)!” (HEGEDŰS 2006: 460). „Egyetértek HEGEDŰS ATTILA ... mondatával, miszerint ha egy latívuszrag lett volna a szó végén, az a névmási személyragozásban nagy valószínűséggel megmutatkozna, kb. így: *velém*, *veléd* stb.” (JUHÁSZ 2006: 463). JUHÁSZ egyébként ezt úgy véli megoldottnak minősíteni, hogy a SZINNYEI-féle magyarázatot tekinti megoldásnak (i. h.).

3. HEGEDŰS valóban olyan érvet talált e ragunk névutói származtatásának kétségbevonására, amelynek el kell gondolkoztatnia az olvasót. JUHÁSZt ezen érv csak megerősíti abban, hogy

a SZINNYEI-féle megoldást tekintse helyesnek. Szerintem itt két kérdést kell közelebbről megvizsgálni: 1. Névutói eredetű ragjaink vajon mindig megőrizték a még névutói előzményükhöz csatlakozott eredeti esetragjukat? 2. A személyes névmási paradigmásort kiegészítő, birtokos személyjellel ellátott névutók (vagy ha jobban tetszik: határozószók) morfológiai szerkezete biztos támpontot nyújt-e a névutó eredeti szerkezetének megítéléséhez? Válaszaim e két kérdésre a következők.

1. A magyar nyelvtörténetből tudjuk, hogy névutói eredetű esetragjaink nem mindegyike örizte meg az egykoron névutói stádiumában hozzácsatlakozott ragot. Ezek legismertebbike talán a meglehetősen fiatal temporalisi *-kor*, amely névutóként hajdan *koron*, *kort*, *korban* alakú volt, és amely rövid életkora ellenére elvesztette a három rag mindegyikét (l. pl. KOROMPAY 1992: 365–6), legfeljebb a választékos stílusbeli határozószók őrzik ezen ragos formák egyikének emlékét, vö. *akkoron*, *mikoron*. Másik ilyen elemünk a multiplicatívusi *-szor/-szőr/-ször*, amely névutóként szintén testesebb volt: *szörén*, *szört* (ZSILINSZKY 1991: 448, KOROMPAY 1992: 361–3); az ugyanilyen funkciót betöltő fiatal névutóink viszont még világosan őrzik az esetragot, pl. *két ízben*, *három alkalommal*. (Itt persze értelmetlen lenne annak taglalásával foglalkozni, hogy e multiplacatívusi morféma ragnak vagy képzőnek tekintendő-e, hiszen a vizsgált jelenség megítélésének szempontjából teljesen közömbös.) Ma (is) tanúi lehetünk annak, miként vesztik el a beszélt nyelvben egyes névutói eredetű esetragjaink névutói előzményük esetragját: az inessívusi *-ban/-ben* a locatívusi *n* eltűnésével egybeesik az illatívusi *-ba/-be* raggal (de a *bennem* stb. világosan őrzik), hasonló módon megcsonkulóban van a causalis-finalisi *-ért* is: *-ér* (de *ér(et)tem* stb.). Az *-ért* > *-ér* esetében annak lehet szerepe, hogy a legtöbb anyanyelvi beszélő számára a *t*-nek már aligha van világos funkciója, a *-ban/-ben* > *-ba/-be* változás pedig azzal függhet össze, hogy a szóvégi nazálisok általában hajlamosak az eltűnésre. A meglehetősen fiatal *számra* névutó is jelentkezik rag nélkül, pl. *hurcoltam vagonszám ... krumplít, a látogatók ezerszám tódultak* (SEBASTYÁN 1965: 162).

Anyanyelvünk legközelebbi rokonaiban is vannak esetragjukat veszített vagy eleve esetrag nélküli névutók. Pl.: Vog. *kiwǝ (vö. So. P *kiwǝ*) 'das Innere, Höhlung' + *ǝn* lativusrag >> TČ *kir(!)* ~ *kǝrǝn*, *kǝlǝn* 'in (Akk.)', pl. *kǝl kǝr* 'in die Hütte' (MSFOU. 111: 194) ~ *kǝl kǝrǝn* 'ua.' (MSFOU. 111: 184), *waŋkǝ kǝlǝn* 'in die Grube' (MSFOU. 111: 194); e névutó egyes alakjai más nyelvjárásokban még inkább megcsonkultak (l. MSFOU. 180: 139). – Osztj. *merǝ > V *merǝ*, Trj. *mǝrǝ*, DN *mǝr*, Šer. *mǝr*, *mǝrǝ*, Kaz. *mǝr* 'Zeit; während', Trj. *mǝrǝŋi* (translativusraggal!) 'während', pl. V *kotǝmǝrǝ*, Trj. *kǝtǝmǝrǝ*, Kaz. *kǝtǝmǝr* 'einen Tag lang', Šer. *ǝŋkem u t m a t m ǝ r ǝ jǝm wer ǝn wantǝ* 'meine Mutter hat i n i h r e m L e b e n [élte idején] nicht (viel) Gutes gesehen' ~ Kaz. *ma mǝnǝm mǝremǝn* 'während ich weggegangen war [ment-időmben]', Trj. *kǝtǝmǝrǝŋi* 'päivässä; a/egy nap folyamán' (KT. 533, DEWOS. 956, HONTI 1984: 81).

2. Az osztják egyes északi nyelvjárásaiban a m. *hozzá* megfelelőjének egykori lativusragja elvesztette funkcióját, a beszélők számára nem tagolható egységgé olvadt össze a névutói tövel, s amikor birtokos személyjel járul hozzá, azt ugyanaz a lativusrag követi, amely elenyészett a névutóban, vö. Syn. *ǝšǝma* 'hozzám' a várható *ǝšǝjam* helyett (SEILENTHAL 1982: 90), Kaz. *muŋ hozeva* [= *mǝŋ ǝšǝewa*] 'y hac', vö. Kaz. *ǝšǝš*, Syn. *ǝšǝa* 'an, bei' (DEWOS. 579). Itt ugyanaz történt, mint az előbb idézett, korábban is esetrag nélküli osztj. Kaz. *mǝremǝn* alakban: a beszélők számára a hajdani (a főnévi paradigmában ma is élő!) lativusrag elvesztette funkcióját, tövéghangzójá degradálódott, ezért a birtokos személyjel után kitétek (ugyanazt) a lativusragot: Syn. *ǝšǝe-m-a*, Kaz. *ǝšǝe-w-a* (tő + birtokos személyjel + esetrag); a 'während' névutóban soha nem is volt esetrag, szerkezetileg mégis azonos az előzővel: *mǝre-m-ǝn* (tő + birtokos személyjel + esetrag).

Úgy tűnik tehát, hogy a főnévi eredetű névutónak vagy a belőle keletkezett ragnak nem feltétlenül tartozéka egy korábbi esetrag. Csak az osztjákban találtam olyan birtokos személyjeles névutókat, amelyek nem tartalmaznak kielemezhető esetragot a személyjelölő elem előtt (mert vagy elhomályosult, vagy nem is volt bennük).

HEGEDŰS tesztjét csak részben lehet elvégezni ezeken az obi-ugor névutókon. Ezek részben azt mutatják, hogy az esetrag el is homályosulhatott, mintha ott sem lenne (osztj. Syn. *ǝšǝe-m-a* 'hozzám',

Kaz. *χöse-w-a* 'nálunk, hozzánk'), részben pedig vagy szemantikailag alkalmatlanok a birtokos személyjelezésre (osztj. V *merə* stb. 'während'), vagy az anyag viszonylag szűkös volta miatt nem állnak rendelkezésre személyjeles alakok (vog. TČ *kir* 'in [Akk.]'). Az itt említett névutói eredetű magyar temporalisi *-kor* és multiplicativusi *-szor/-szēr/-ször* is olyan elemek, amelyek jelentésük folytán nem személyjelezhetők, így nem ellenőrizhető, visszatérnek-e, visszatérnének-e elenyészett esetragjaik a birtokos személyjeles paradigmában. Ez csak azt jelenti, hogy HEGEDŰS tesztje hasznos ugyan, de nem jár abszolút biztos eredménnyel.

Ha az obi-ugor nyelvjárások nem erősítenék meg BERCZKI feltevését, hogy a m. *-val/-vel* névutói előzményében lehetett egy később elenyészett esetrag vagy éppen mindig is rag nélküli volt (BERECZKI 2001: 209), talán JUHÁSZ DEZSŐHöz hasonlóan én is hajlanék SZINNYEI (1900.) magyarázatát valószínűként kezelni. El kell azonban fogadnom RÉDEI (1977: 203) véleményét, hogy a névutónkkal és a belőle keletkezett esetraggal gyanúba hozott és SZINNYEI magyarázatának megtámogatását hivatott 'erő' jelentésű **wäke* szó lapp folytatója a SZINNYEI által idézett lapp adatokban nem névutó, hanem főnév, és 'segítség' jelentésben használatos. Ehhez még hozzátehetem, hogy az obi-ugorban sincs nyoma annak, hogy a vog. So. *wāγ* stb., osztj. V *wōγ* stb. 'erő' névutói funkcióra tett volna szert. Hogy a rokon nyelvek nem támogatják SZINNYEI hipotézisét, az önmagában természetesen még nem cáfolat, hiszen hang- és jelentéstanilag lehetséges volna. Ez esetben az a döntő, van-e más olyan hipotézis, amely valószínűbb ennél. Ebből a szempontból talán érdemes még egy-egy rövid pillantást vetni RÉDEI és BERCZKI magyarázatára.

RÉDEI (1977: 204–5) a fi. *veli* (gen. *veljen*) 'Bruder, Freund' szó esetleges FU kori **welje* 'ua.' (UEW. 567) ősmagyar kori folytatójából értelmezi névutónkat; előtte csak HUNFALVY (1866: 298) hozta szóba ezt a lehetőséget egy szinte csak mellékesen odavetett jegyzetben. RÉDEI szerint „az sem lehetetlen, hogy az *-n* és/vagy az *-l* instrumentalisi funkcióját a szekundér *-vel/-val* szorította ki a használatból. A m. *-vel/-val* comitativus- és instrumentalisrag esetében hangtani szempontból talán inkább az *-l* ragra gondolhatnánk: egy **velel* formából ugyanis a **vel* névutó, majd a *-vel/-val* esetrag létrejötte haplológiaiával megmagyarázható volna... Tekintettel a ragos alakokból való származtatás itt változott nehézségeire, a legvalószínűbbnek azt tartom, hogy a *-vel/-val* rag a feltett [ösm.] **vel* főnév ragtalan alakjából keletkezett” (RÉDEI 1977: 205). Hangtani és morfológiai szempontból elképzelhető e változás. Hasonló jelentésű főnevek esetraggal bővülve több rokon nyelvben is comitativusi névutóvá lettek (RÉDEI 1977: 204), tehát szemantikailag is lehetséges e feltevés. BERCZKI magyarázatát a bevezetőben ismerttettem igen röviden, azt is elfogadhatónak látom hang-, alak- és jelentéstani szempontból is.

Most összefoglalásul megkísérlem mérlegelni a felsorolt magyarázatok és a velük kapcsolatos állásfoglalások valószínűségét. SZINNYEI magyarázata hangtanilag és szemantikailag lehetségesnek tűnik, bár hasonló fejleményről – legalábbis egyelőre – nem tudunk más nyelvekből. RÉDEI és BERCZKI nézete hangtanilag és szemantikailag ugyancsak lehetséges, nyelvcsaládunk más nyelveiben is alakultak ki hasonló módon comitativusi névutók. Ritkán ugalyt, de előfordul, hogy egy esetrag nélküli főnév válik névutóvá (ez pedig esetraggá agglutinálódhat). Talán csak amiatt érzem kétségesnek RÉDEI magyarázatát, hogy a magyar elemmel összekapcsolt szó csak a finnségi csoportban és a lappban ismert, de ez önmagában nem lenne kizáró tényező, ezzel szemben a BERCZKI etimológiájának alapjául vett szó széles körben el van terjedve a nyelvcsaláiban.

4. Summa summarum: HEGEDŰS javaslatával egyezően pártolom, hogy a „Magyar nyelvtörténet” című tankönyv újbóli kiadásából töröljék SZINNYEI magyarázatát, HEGEDŰSSEL ellentétben viszont remélem, hogy megőrzi BERCZKIÉT, és megemlíti RÉDEIÉT is, hiszen ez utóbbinak is van valószínűsége, bár kisebb. Úgy tűnik, ezzel *-val/-vel* ragunk és a *vel-* névutónk alternatív etimológiai magyarázatát látom elfogadhatónak. Csakugyan így van, hiszen olykor kettős magyarázat is előfordul az etimológiai kutatásokban.

Hivatkozott irodalom

BALASSA JÓZSEF – SIMONYI ZSIGMOND 1895. Tüzetes magyar nyelvtan történeti alapon. Első kötet. Magyar hangtan és alaktan. Magyar Tudományos Akadémia, Bp.

BEKE ÖDÖN 1997. Mari nyelvjárási szótár I. Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely.

BENKŐ LORÁND főszerk. 1991. A magyar nyelv történeti nyelvtana. I. kötet. A korai ómagyar kor és előzményei. Akadémiai Kiadó, Bp.

BENKŐ LORÁND főszerk. 1992. A magyar nyelv történeti nyelvtana. II/1. kötet. A kései ómagyar kor. Morfematika. Akadémiai Kiadó, Bp.

BERECZKI GÁBOR 2001. A *-val/-vel* rag eredete. Magyar Nyelv 97: 206–9.

BERECZKI GÁBOR 2002. A cseremisiz nyelv történeti alakтана. Studies in Linguistics of the Volga Region. Supplementum I. University of Debrecen, Debrecen

DEWOS. = STEINITZ, WOLFGANG 1966–1993. Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjakischen Sprache. Lieferung 1–15. Akademie-Verlag, Berlin.

FOKOS DÁVID 1937. A *-val, -vel* rag eredetének kérdéséhez. Népünk és Nyelvünk 9: 197–209.

HEGEDŰS ATTILA 2006. A *-val/-vel* rag eredetéhez. Magyar Nyelv 102: 459–60.

HONTI LÁSZLÓ 1984. Chrestomathia Ostiacica. Tankönyvkiadó, Bp.

HUNFALVY PÁL 1866. A lapp nyelv. Nyelvtudományi Közlemények 5: 286–425.

JUHÁSZ DEZSÓ 2006. Megjegyzések a *-val/-vel* rag eredetvitájához. Magyar Nyelv 102: 460–3.

KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC szerk. 2003. Magyar nyelvtörténet. Osiris Kiadó, Bp.

KOROMPAY KLÁRA 1992. A névszóragozás. In: BENKŐ főszerk. 1992: 355–410.

KT. = KARJALAINEN, K. F. – TOIVONEN, Y. H. 1948. Ostjakisches Wörterbuch I–II. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.

MSFOu. 111. = KANNISTO, ARTTURI – LIIMOLA, MATTI 1956. Wogulische Volksdichtung, gesammelt und übersetzt von A. K. bearbeitet und herausgegeben von M. L. III. Band. Märchen. Mémoires de la Société Finno-ougrienne 111. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.

MSFOu. 180. = KANNISTO, ARTTURI – LIIMOLA, MATTI – EIRAS, VUOKKO 1982. Wogulische Volksdichtung, gesammelt und übersetzt von A. K. VII. Band. Wörterverzeichnis zu den Bänden I–VI, bearbeitet von M. L., herausgegeben von V. E. Mémoires de la Société Finno-ougrienne 180. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.

RÉDEI KÁROLY 1977. Szófejtések. Nyelvtudományi Közlemények 79: 201–16.

SÁROSI ZSÓFIA 2003. Morfématörténet. In: KISS–PUSZTAI szerk. 2003: 129–72.

SEBESTYÉN ÁRPÁD 1965. A magyar nyelv névutórendszere. Akadémiai Kiadó, Bp.

SEILENTHAL, TÖNU 1982. A névutós szerkezetek felépítése és típusai az osztjákban. Fenno-Ugristica 9: 88–98.

SIPOS PÁL 1991. A névmások. In: BENKŐ főszerk. 1991: 353–400.

SZINNYEI JÓZSEF 1888. Két névragunk eredete. Magyar Nyelvőr 17: 289–94.

SZINNYEI JÓZSEF 1900. A *-vel* rag eredete. Nyelvtudományi Közlemények 30: 230.

UEW. = RÉDEI KÁROLY 1988. Uralisches Etymologisches Wörterbuch. Band I. Uralische und finnisch-ugrische Schicht. Akadémiai Kiadó – Otto Harrassowitz, Bp.–Wiesbaden.

ZSILINSZKY ÉVA 1991. A névutók. In: BENKŐ főszerk. 1991: 442–60.

HONTI LÁSZLÓ